

เพลงที่ใช้บรรเลงประกอบการแสดง

วรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับการแสดง เช่น ละครใน ละครนอก ละคร  
ดึกคำบรรพ์ มักจะมีเพลงบรรเลงประกอบ ซึ่งนอกจากจะมีท่วงทำนองไพเราะ  
แล้ว ยังช่วยเพิ่มอารมณ์ในการชมกระบวนรำอีกด้วย เพลงไทยที่ใช้บรรเลงนี้  
แบ่งได้เป็น ๓ ประเภท คือ

๑. เพลงสำหรับคนตรีล้วน ๆ เป็นเพลงที่ใช้สำหรับประกอบกิริยา  
อาการ แสดงอารมณ์ เพลงเหล่านี้ไม่นิยมการร้องประกอบ

๒. เพลงสำหรับขับร้อง เป็นเพลงที่ร้องแล้วรับด้วยคนตรี เช่น  
เพลงประกอบการขับเสภา เป็นต้น

๓. เพลงสำหรับประกอบการรำ เป็นเพลงที่ร้องให้ผู้รำตีบทต่าง ๆ  
ไปตามเนื้อร้อง จะใช้เมื่อตัวละครต้องการแสดงกิริยาอาการ หรืออารมณ์ต่าง ๆ  
โดยเฉพาะให้เหมาะแก่บทบาท บทบาทหรือท่ารำของตัวละครนี้ส่วนมากมักจะได้  
แบบอย่างมาจากท่าทางของบุคคลในชีวิตประจำวัน แล้วนำมาปรับปรุงให้มีลีลา  
อ่อนช้อยงดงาม บางครั้งตัวละครก็อาจจะประดิษฐ์ท่ารำที่งดงามขึ้นใหม่ได้

เก็บความจาก วิเชียร กุลคณต์, ศิลปะของการคนตรีและละคร และ  
ความรู้ทั่วไปในการคนตรีไทย (เอกสารนิเทศการศึกษา ฉบับที่ ๑๐๗, หน่วย  
ศึกษานิเทศฯ กรมการฝึกหัดครู, ๒๕๑๓), และ เคนดวง พุมศิริ, "ลักษณะละคร  
ไทย" (มหาวิทยาลัยศิลปากร คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร), (อักษฺาเนา).

ในการแสดง โดยเฉพาะละครนอกและละครใน มีเพลงประกอบการแสดงอยู่ ๒ ประเภท ได้แก่ เพลงหน้าพาทย์ คือเพลงที่มีหน้าพาทย์ประกอบการรำหน้าพาทย์ และเพลงละคร คือ เพลงที่บรรเลงให้เข้ากับเนื้อความ และบทบาทของตัวละคร ในบทนี้ผู้วิจัยจะกล่าวถึงเพลงที่ใช้บรรเลงประกอบการแสดง<sup>๑</sup> ในพระราชนิพนธ์บทละครนอกเรื่องควา โดยแบ่งออกเป็น

#### ๕.๑ เพลงหน้าพาทย์

#### ๕.๒ เพลงละคร

๕.๑ เพลงหน้าพาทย์ เพลงหน้าพาทย์เป็นเพลงกำกับอยู่ท้ายบทตอน เพื่อบรรเลงให้ตัวละครรำประกอบกิริยาอาการ และอารมณ์ต่าง ๆ จากการศึกษา เพลงหน้าพาทย์ในพระราชนิพนธ์บทละครนอกเรื่องควา อาจแบ่งได้เป็น ๘ ประเภท ดังนี้

---

<sup>๑</sup>ความรู้เรื่องเพลงที่ใช้บรรเลงประกอบการแสดง ผู้วิจัยศึกษาค้นคว้า จากเคนทวง พุ่มศิริ, "ลักษณะละครไทย" (หมวกวิชานาฏศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร) (อักษำเนา), พลตรีหลวงวิจิตรวาทการ, "ลักษณะแห่งนาฏศิลป์ของไทย," นาฏศิลป์ (พระนคร : อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นางสาวประยงค์ รักธิประกร ณ ฌาปนสถานกองทัพภาคที่ ๓ สมณัสวิหาร วันอังคารที่ ๑๕ กันยายน ๒๕๑๕), มนตรี ทรายโมท, ศัพท์สังคิต (พระนคร : กรมศิลปากร, ๒๕๐๗), และ วิเชียร กุศลพันธ์, ศิลปะของการดนตรีและละคร และความรู้ทั่วไปในการดนตรีไทย (เอกสารนิเทศการศึกษา ฉบับที่ ๑๐๗, หน่วยงานนิเทศ กรมการฝึกหัดครู, ๒๕๑๓). และสัมภาษณ์ครูทางดนตรีไทย ๓ ท่าน คือ เคนทวง พุ่มศิริ, พนิดา สิทธิวรรณ และ มন্ত্রী ทรายโมท.

- ๕.๑.๑ เพลงหน้าพาทย์ประกอบกิริยาไปมา
- ๕.๑.๒ เพลงหน้าพาทย์ประกอบการกระทำที่รีบเร่งและสำคัญ
- ๕.๑.๓ เพลงหน้าพาทย์ประกอบการยกพล
- ๕.๑.๔ เพลงหน้าพาทย์ประกอบการแสดงอิทธิฤทธิ์
- ๕.๑.๕ เพลงหน้าพาทย์ประกอบการประหาร
- ๕.๑.๖ เพลงหน้าพาทย์ประกอบความโศกเศร้า
- ๕.๑.๗ เพลงหน้าพาทย์ประกอบการกินการดื่ม
- ๕.๑.๘ เพลงหน้าพาทย์ประกอบการนอน

๕.๑.๑ เพลงหน้าพาทย์ประกอบกิริยาไปมา เพลงหน้าพาทย์ประเภทนี้ใช้บรรเลงเพื่อให้ผู้ชมทราบว่าตัวละครกำลังจะเดินทางจากสถานที่หนึ่งไปยังสถานที่อีกแห่งหนึ่ง และการเดินทางดังกล่าวยังขึ้นอยู่กับลักษณะอาการของตัวละคร ว่าจะรีบร้อนเดินทางหรือไม่ หรือตัวละครตัวใดเดินทาง และจากการศึกษาพระราชนิพนธ์บทละครนอกเรื่องควาญผู้วิจัยพบว่ามีเพลงหน้าพาทย์ประกอบกิริยาไปมาอยู่ด้วยกันหลายเพลง ดังนี้

- ๕.๑.๑.๑ เพลงเข็ด
- ๕.๑.๑.๒ เพลงเหเรือ เข็ด
- ๕.๑.๑.๓ เพลงนั่ง
- ๕.๑.๑.๔ เพลงเสมอ
- ๕.๑.๑.๕ เพลงชูป
- ๕.๑.๑.๖ เพลงซา
- ๕.๑.๑.๗ เพลงเร็ว

๕.๑.๑.๑ เพลงเชิด เป็นเพลงบรรเลงเพื่อให้ทราบกิริยาไปมา  
อย่างวิบวอนของตัวละคร กังพระราชนิพนธ์บทละครนอกเรื่องสังข์ทอง ก็ใช้  
เพลงเชิดประกอบการไปมาอย่างวิบวอนของเส้นเพื่อไปบอกทกเซย<sup>๑</sup> และ  
เจ้าเงาะเรื่องท้าวสามนต์ให้ไปหาปลา<sup>๒</sup>

พระราชนิพนธ์บทละครนอกเรื่องควาวิ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศ  
หล้านภาลัยก็ทรงใช้เพลงเชิดประกอบการไปมาอย่างวิบวอนของเส้น กังตอนที่  
ทหารพ่ายายเฆาที่ตีประสาท และฤๅษีทวิชัยเข้าเฝ้าท้าวสันนุราช กังนี้

บัคนั้น	เส้นดามซึกเป็นหนักหนา
เห็นถ้อยฮาคำมันสิ้นเภา	ก็รับพ่ายายเฆาเข้าวัง <sup>๓</sup>

๑ ๒ คำ ๑ เชิด

และ

บัคนั้น	เสนาเชื้อถือพระฤๅษี
จึงพาผู้เป็นเจ้าเข้าบุรี	ยินดีเคินควนรับมา <sup>๔</sup>

๑ ๒ คำ ๑ เชิด

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, บทละครนอก รวม ๒ เรื่อง,  
หน้า ๑๓๕.

<sup>๒</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๘.

<sup>๓</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๕๓.

<sup>๔</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๓๘.

นอกจากเพลงเชิดจะเป็นเพลงประกอบการไปมาอย่างเรียบร้อยแล้ว ยังสามารถใช้เป็นเพลงหน้าพาทย์ประกอบการรบหรือการต่อสู้ได้อีกด้วย ดังพระราชนิพนธ์บทละครนอกเรื่องไกรทอง คือนางตะเกาแก้ว ตะเกาทอง และนางวิมาลา ทะเลาะวิวาทกันจนถึงขั้นต่อสู้กัน<sup>๑</sup> และพระราชนิพนธ์บทละครนอกเรื่องสังข์ศิลป์ชัย คือนางเกสรสุมนทาถูกโหรใส่ความว่ามีเข้า ท้าวเสนาภูกุจ จึงให้ทำพิธีไล่ผีจนนางโกรธหมอผี และเข้าทำร้ายหมอผี<sup>๒</sup> ก็ใช้เพลงเชิดประกอบ

พระราชนิพนธ์บทละครนอกเรื่องควาวิ คือนควาวิรบกับไวยหัก ก็มีเพลงเชิดประกอบ

เมื่อนั้น	พระควาวิไม่พริ่นพริ่นไหว
แกวงพระขรรค์คอยขยับรับไว้	เลี้ยวโล่ประชิดคิณฑัน
ไค้ที่ถาโถมโจมตีจับมา	ฉุดคร่าบังเหียนเวียนหัน
ถอยที่หมายพิฆาตฟาดฟัน	กลอกกลับจับกันด้วยกำลั้ง <sup>๓</sup>

๑ ๘ คำ ๑ เชิด

อนึ่ง ระหว่างการรบกันนี้ มักจะมีการร่ายรำประกอบเพื่อให้เห็นความสวยงาม (คล้ายกับคอนกอนชกมวยมักจะมีกรรรำมวยประกอบก่อนการชก) และในการร่ายรำคอนนี้จะใช้เพลงกลองเป็นเพลงหน้าพาทย์ประกอบ การทำเพลงกลอง

<sup>๑</sup>เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๘๘.

<sup>๒</sup>เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕๑.

<sup>๓</sup>เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๘๓.

จะใช้เครื่องดนตรี ๓ ชิ้นบรรเลง คือ ปี่ชวา กลองแขก และฉิ่ง เมื่อบรรเลง เพลงกลองแล้วจะบรรเลงเพลงสรรเสริญ<sup>๑</sup> ในพระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญก็ใช้เพลงกลอง เป็นเพลงหน้าพาทย์ประกอบตอนที่ไวทยัทร่ายรำกระบี่ใน กรวาร์บกับควาวิ ดังนี้

เมื่อนั้น	ไวทยัทร่ายรำที่หนึ่ง
ผูกลูกทะเล้งตั้งตั้ง	ไมรอร้งร้อวึงเข้าชิงชัย
ร่ายรำกระบี่เป็นที่ท่า	หวนชายป่ายชวาโลกไโล
กลองกลับรับรองวงไว	มิไคละวางหางัน <sup>๒</sup>

๗ ๔ คำ ๗ กลอง

๕.๑.๑.๒ เพลงเหเรือ เชิด เป็นเพลงหน้าพาทย์ ๒ เพลงบรรเลง ติดต่อกัน คือ เริ่มบรรเลงด้วยเพลงเหเรือ และต่อด้วยเพลงเชิดอีกทีหนึ่ง เพลง เหเรือ เชิดปรากฏในพระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ ตอนขยายเขาค่ายประสาธ เอาเรือเดินทางไปเมืองจันทบุรีเพื่อรับนางจันทสูคามาวายท้าวสันนุราช ดังนี้

ดงนังยังเรือเอกชัย	พลพายนายไพรอลหมาน
ออกเรือพร้อมกันนิทันนาน	ร้องชานโยนยาวชวามา <sup>๓</sup>

๑ ๒ คำ ๑ เหเรือ เชิด

<sup>๑</sup> สัมภาษณ์ มนตรี ตราโมท, ผู้เชี่ยวชาญทางดนตรีไทย, ๓ กรกฎาคม

<sup>๒</sup> พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, เรื่องเดิม, หน้า ๕๕๕.

<sup>๓</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๕๕.

จากตัวอย่างข้างต้น จะเห็นได้ว่ามีเพลงหน้าพาทย์ประกอบ ๒ เพลง คือ เพลง  
 เต้เรือ และเพลงเชิด การที่มีเพลงเต้เรือเข้ามาประกอบเป็นเพลงแรกก็เพื่อ  
 ให้นือเรื่องตอนนั้นมีความสมจริงมากขึ้น กล่าวคือ ทำให้ผู้ชมละครนอกเกิดความ  
 การเดินทางโดยเรือของยายเข่าที่ประสบ เพราะในสมัยก่อน การเดินทาง  
 โดยทางเรือมักจะมีการเต้เรือประกอบด้วย ส่วนเพลงเชิดที่บรรเลงต่อจาก  
 เพลงเต้เรือ ก็เพื่อให้ทราบว่าเป็นการเดินทางด้วยความรีบร้อนนั่นเอง

๕.๑.๑.๓ เพลงฉิ่ง เป็นเพลงหน้าพาทย์ประกอบการไปมาที่  
 สนุกสนาน เช่น การเที่ยวเล่น วังโล่ ชมสวน เก็บดอกไม้ และยังเป็นเพลงที่  
 ใช้ประกอบการค้นหาได้อีกด้วย ในพระราชนิพนธ์ละครนอกเรื่องสังข์ศิลป์ชัย<sup>๑</sup>  
 ใช้เพลงฉิ่งบรรเลงประกอบการชมคงของกุมารทั้งหกและพระสังข์ศิลป์ชัย<sup>๒</sup>  
 พระราชนิพนธ์ละครนอกเรื่องสังข์ทอง ตอนที่เลี้ยงพระสังข์ค้นหาพระสังข์<sup>๓</sup> และ  
 ตอนธิดาทิ้งเจ๊กของท้าวสามนต์เลือกคู่<sup>๔</sup> ก็ใช้เพลงฉิ่งประกอบ

พระราชนิพนธ์ละครในเรื่องรามเกียรติ์ ตอนพระมงกุฎและพระลบ  
 ออกเที่ยวป่า<sup>๕</sup> และคอนนางสีดากับนางกำนัลลงสระ<sup>๖</sup> ก็ใช้เพลงฉิ่งประกอบ

<sup>๑</sup>เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑๘.

<sup>๒</sup>เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๐.

<sup>๓</sup>เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๑-๒.

<sup>๔</sup>พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, บทละครนอกเรื่องรามเกียรติ์

(พระนคร : สำนักพิมพ์ศิลปาบรรณาคาร, ๒๕๑๒), หน้า ๗๘๓.

<sup>๕</sup>เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๐๐.

ส่วนเพลงฉิ่งที่ปรากฏในพระราชนิพนธ์บทละครนอกเรื่องคำมอญเพียงตอนเดียว คือ  
ตอนคำว้และนางจันท์สู่ศาลงสรัง ดังนี้

เมื่อนั้น	พระคำว้ฟังคำที่ว่าขาน
ไม่ทันรู้เล่ห์กลคนนราณ	เพราะกรรมนั้นมันศาลไทรงวงง
ซักพระแสงทรงยื่นให้ยายเฒ่า	แล้วชวนโถมเจลาลงสรัง
ชำระสระสนานสำราญองค์	เวียนวงแหวกวายุวาริ
พระหยอกนางทางกอบคองค้ำค้ำ	บังอรคอนสะบัดเบือนหนี
เลี้ยงไลไขว่คว่ำกัณฑ์	สรวลระริกซึกษ์สำราญใจ

๗ ๒ คำ ๗ เพลงฉิ่ง

๕.๑.๑.๔ เพลงเสมอ เป็นเพลงหน้าพาทย์บรรเลงประกอบการเข้า  
ออกหรือเดินทางระยะไกล ๆ ฉะนั้น เมื่อตัวละครจะต้องไปแห่งใดจึงมักจะใช้เพลง  
เสมอประกอบทุกครั้ง จึงมักจะพบว่าเพลงเสมอเป็นเพลงที่ใช้บ่อยในการแสดงละคร  
พระราชนิพนธ์บทละครนอกเรื่องไกรทอง ตอนนางวิมาลาคล้ายร่างเป็นจระเข้กลับ  
ไปดำเนื่องจากเกิดเรื่องทะเลาะวิวาทกับนางตะเกาแก้ว ตะเกาทอง ไกรทอง  
โมโหจึงเดินทางกลับบ้าน ก็ใช้เพลงเสมอประกอบในตอนนี้



พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, บทละครนอก รวม ๒ เรื่อง,  
หน้า ๕๐๑.

เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๐๕.



พระราชนิพนธ์บทละครนอกเรื่องมณีพิชัย ตอนเจ้าพราหมณ์ให้พระ  
มณีพิชัยไปเป็นทาส<sup>๑</sup> และพระราชนิพนธ์บทละครนอกเรื่องสังข์ศิลป์ชัย ตอน  
ท้าวแสนนุกฎเสด็จออกท่องพระโรงเพื่อให้โหรทำนายฝัน<sup>๒</sup> ก็ใช้เพลงเสมอ  
ประกอบ

พระราชนิพนธ์บทละครนอกเรื่องควาวิก็ใช้เพลงเสมอประกอบการ  
เข้าออก หรือไปอีกแห่งหนึ่งในระยะใกล้ ๆ อยู่หลายตอน ดังนี้

คอนหลวิชัยเห็นคอกบัวเหี่ยว

คิดพลางทางสั่งมเหสี

พี่ขอลาโฉมงามทรามวัย

แมนพระบิคาบัญชาถาม

สั่งพลางทางเสด็จจรลี

สร้อยสุคาเวรีศรีใส

รีบไปตามหาพระควาวิ

จึงทูลความให้ทราบบทศรี

เข้ามาที่สระสรงคงคา<sup>๓</sup>

๑ ๘ คำ ๑ เสมอ

<sup>๑</sup>เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๕๑.

<sup>๒</sup>เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒๘.

<sup>๓</sup>เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๒๗.

ตอนท้าวสินนุราชจะเข้าพิธีชุปตัว

เมื่อนั้น	ท้าวสินนุราช เริงรรรษา
จึงชำระสระสระสรงกคงคา	แล้วทรงผ้าพื้นขาว เข็มทอง
ทรงสะพักปักตะนาวขาวสะอาด	เข็มขัดคาดอกสายอายุสอง
ครั้นเสร็จสมคืดั่งจิตปอง	ก็เมืองของเข้าไปในมานมั่ง <sup>๑</sup>

๗๕ คำ ๗ เสมอ

และตอนฤๅษีชวนควาเข้ารวมพิธีชุปนางขณมาลีได้เป็นสาว

เมื่อนั้น	พระฤๅษีได้ตรึงแกลงว่า
รูปนี้ลุ่มเพอเวทนา	จะชวยชุบสีกาเสียเที่ยวนี้
ขอเชิญท้าวโตเข้าไปชวย	จะให้ชวยตักเทียนนมเหสี
ว่ากลางต่างแต่ที่จจรลี	พระควาชวนนางกลางตามมา <sup>๒</sup>

๗๕ คำ ๗ เสมอ

๕.๑.๑.๕ เพลงชุป เป็นเพลงหน้าพาทย์ประกอบการไปมาของ  
 ตัวนางชั้นต่ำ ๆ โดยเฉพาะเช่นนางกำนัล เพลงชุปมีจังหวะกระแทกกระทั้น ไม่  
 อ่อนท้อยหวานนวลเท่ากับกรไปมาของตัวนางอื่น ๆ ในพระราชนิพนธ์บทละครนอก  
 เรื่องสังข์ทอง ตอนนางมอชทาไปนางกำนัลไปนำเครื่องประดับมาให้เจ้าเงาะสาม  
 ในคราวที่คลุกกับพระอินทร์ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยก็ทรงใช้เพลงชุป  
 บรรเลงประกอบการเดินทางของนางกำนัล<sup>๓</sup>

<sup>๑</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๓๖.  
<sup>๒</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๓๘.  
<sup>๓</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๕.

พระราชนิพนธ์บทละครในเรื่องรามเกียรติ์ ตอนทศกัณฐ์รู้ว่า  
ไมยราพสิ้นชีพแล้ว จึงให้นางกำนัลไปตามกุมภกรรณมาเพื่อให้ไปรบกับพระราม  
ก็ใช้เพลงขับประกอบการไปของนางกำนัล<sup>๑</sup>

พระราชนิพนธ์บทละครนอกเรื่องควาวิ เพลงขับปรากฏอยู่เพียงตอน  
เดียว คือตอนควาวิใช้ให้นางกำนัลไปเชิญนางจันท์สุภา ดังนี้

บัดนั้น	นางกำนัลต่างคนจะเอาหน้า
ซึ่งกันรับสั่งบังคมลา	รับมาปราสาทนางโฉมยัง <sup>๒</sup>

๑ ๒ คำ ๑ ขยับ

๕.๑.๑.๖ เพลงซ้ำ เป็นเพลงหน้าพาทย์ประกอบการไปมาอย่าง  
นวนาฏเวียบร้อยเพื่ออวดลีลาท้าวว่า ในพระราชนิพนธ์บทละครนอกเรื่อง  
สังข์ทอง ก็ใช้เพลงซ้ำประกอบตอนที่นางมณฑาไปอ้อเจ้าเงาะมาติดลิกับพระอินทร์<sup>๓</sup>

พระราชนิพนธ์บทละครในเรื่องรามเกียรติ์ ตอนพระรามและพระลักษมณ์  
เดินทางถึงเขาคันธมาทน์ และชวนกันลงสระ<sup>๔</sup> ก็ใช้เพลงซ้ำประกอบ

---

<sup>๑</sup>พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, บทละครเรื่องรามเกียรติ์,  
หน้า ๒๘๘.

<sup>๒</sup>พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, บทละครนอกรวม ๖ เรื่อง,  
หน้า ๕๔๓.

<sup>๓</sup>เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘๘.

<sup>๔</sup>พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, บทละครเรื่องรามเกียรติ์,  
หน้า ๗๒.



พระราชนิพนธ์บทละครนอกเรื่องควาวี ก็ใช้เพลงซ้ำประกอบการไปมา  
อย่างนวนาฏ กังคองควาวีและนางจันท์สุคาทำพิธีมูรธาภิเษก

เมื่อนั้น  
ชวนเพาที่ประทับสาทยาครว  
สองกษัตริย์ยินดีเป็นหนักหนา  
ลงมาตามฉนวนในวัง<sup>๑</sup>

๑ ๒ คำ ๑ เพลงซ้ำ

อีกตอนหนึ่ง คือ ตอนควาวี (ท้าวสันนุราชที่ซบตัวให้เป็นทนต์) ชวนฤๅไปหานาง  
จันท์สุคา กังนี้

เมื่อนั้น  
มิไต่ว่าขานประการใด  
จ่าจะไปเล่าโลมโถมงาม  
คึกพลางทางชวนพระสีหธา  
พระควาวีฟังแจ่มแกลงไซ  
ภูไนยนิ่งนึกตรึกครว  
ให้รู้ว่าพี่ตามมาหา  
ลีลามาปราสาทนางเทวี<sup>๒</sup>

๑ ๔ คำ ๑ เพลงซ้ำ

และตอนนางคันขมาลีขึ้นเฝ้าท้าวสันนุราช ก็ใช้เพลงซ้ำประกอบการไปของนาง  
กังนี้

เรียกหาข้าไทอยู่อิงมี  
ถือพระกลดคันสั้นก้นกลาง  
ใส่เกือกก่ามะหยีหักทองขวาง  
เยื้องย่างมาปราสาทพระทรงธรรม<sup>๓</sup>

๑ ๒ คำ ๑ เพลงซ้ำ

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, บทละครนอก รวม ๖ เรื่อง,  
หน้า ๕๐๑.

<sup>๒</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๔๕.

<sup>๓</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๕๐.

๕.๑.๑.๓ เพลงเร็ว เป็นเพลงหน้าพาทย์ประกอบการไปมา คล้ายเพลงช้า แต่มีจังหวะเร็วกว่า บางครั้งอาจใช้ประกอบการค้นหาก็ได้ ในพระราชนิพนธ์บทละครนอกเรื่องสังข์ทอง ตอนนางรจนาเดินทางไปกระท่อม ปลายนา<sup>๑</sup> และตอนรจนาค้นหารูปเงาะ<sup>๒</sup> ก็ใช้เพลงเร็วเป็นเพลงประกอบ

พระราชนิพนธ์บทละครนอกเรื่องควาวิที่ใช้เพลงเร็วประกอบการ เดินทางค้นหา คือ ตอนหลวิชัยเดินทางค้นหาควาวิ ดังนี้

เดินพลางทางคะเนถึงน่อง	ครวญคร่ำรำร้องเรียกหา
โอเจ้าควาวิของพี่ยา	แกวตาคจะเป็นประการใด
พระชวรคนชิวคี่ยอมรู้	มาตั้งอยู่ไกลองค์น่าสงสัย
ชะรอยคนฆ่าฟันเจ้าบรรลัย	พี่จึงไม่ประสบพบพาน
ใครหนอสามารถอาจจง	แกลงมาจ่านางจงผลาญ
ล้างชีพนองชายถวายปราบ	ไม่นานจะไ้เห็นกัน
กูจะทำทศแทนไทแสนสา	แลเนื้อเกลือกหาจนอาสัญ
ว่าพลางทางเสด็จจรจรัด	ทรงธรรมเทียวแสงทุกแห่งไป <sup>๓</sup>

๑ ๔ คำ ๑ เพลงเร็ว

<sup>๑</sup>เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๑.

<sup>๒</sup>เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๑.

<sup>๓</sup>เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๒๔.

๕.๑.๒ เพลงหน้าพาทย์ประกอบการกระทำที่เร่ร่อนและสำคัญ เพลงหน้าพาทย์ประเภทนี้ใช้บรรเลงเพื่อให้ผู้ชมทราบว่า ตัวละครกำลังทำการที่สำคัญอย่างเร่ร่อนเพื่อให้เสร็จสิ้นโดยทันที ในพระราชนิพนธ์บทละครนอกเรื่องควาวีมีเพลงประเภทนี้อยู่เพลงเดียว คือ เพลงเชิดฉิ่ง และจากการศึกษาพระราชนิพนธ์บทละครนอกเรื่องอื่น ๆ ผู้วิจัยก็พบว่า เพลงเชิดฉิ่งมีลักษณะการบรรเลงเพื่อประกอบการกระทำครั้งสำคัญ ๆ เช่น พระราชนิพนธ์บทละครนอกเรื่องสังข์ทอง ใช้เพลงเชิดฉิ่งประกอบตอนพระสังข์คิดลี้กับพระอินทร์ ซึ่งเป็นตอนสำคัญที่จะทำให้ทราบว่าเมืองสามนตจะจะต้องตกเป็นของพระอินทร์หรือไม่ พระราชนิพนธ์บทละครนอกเรื่องสังข์ศิลป์ชัย ใช้เพลงเชิดฉิ่งประกอบตอนศรีสันท์เข้าหานางสุพรรณ<sup>๒</sup>

ส่วนพระราชนิพนธ์บทละครนอกเรื่องควาวีมีเพลงเชิดฉิ่งปรากฏอยู่ ๒ ตอน คือ ตอนยายเข่าทศปรีเสาสหพาพระชรรค์ของควาวี ดังนี้

บัดนั้น	ยายเข่าแสนร้ายหมายไค้
เห็นสององค์ลงเล่นขลาลัย	ก็วิ่งไปยังกองอักษิ
เอาพระชรรค์นั้นวางกลางเพลิงชุม	เห็นสุ่มใส่เข้าเผาจ้
กอลางเหลียวบุญมี	แล้วเป่าบัคพิทวิ่วนไป <sup>๓</sup>

๑ ๔ คำ ๑ เชิดฉิ่ง

<sup>๑</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑๖.

<sup>๒</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๓๒.

<sup>๓</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๐๒.

การเนาพระขรรค์ของควาวิเป็นการกระทำครั้งสำคัญยิ่งของยายเฒ่า เพราะหากควาวิสิ้นชีวิต ยายเฒ่าก็จะได้นางจันทสุดาไปถวายท้าวสุนนุราช และนางก็จะได้เป็นใหญ่เป็นโต แต่ถาถการครั้งนั้นนางทำไม่สำเร็จ นางก็อาจจะได้รับโทษจากท้าวสุนนุราช ดังนั้น การเนาพระขรรค์จึงเป็นงานสำคัญที่นางต้องเสี่ยง

อีกตอนหนึ่งคือ ตอนอุณเฒ่าลักท้าวสุนนุราชตกลงในกองไฟ

เมื่อนั้น	พระดาบสเห็นท้าวเฒ่าเชือดือ
แกล้งหยิบเอาพิศม์กระพ้อ	ให้เพลิงฮือสมหวังคังใจ
แล้วเดินเวียนวนบนเบริกกรรม	งิมงิมพึมพำเข้ามาใกล้
ได้ทีผลักท้าวเฒ่ากรุงไกร	คะมำม่วนลงไปในอัคคี <sup>๑</sup>

๑ ๔ คำ ๑ เชิดฉิ่ง โอค

การลอบทำร้ายท้าวสุนนุราชเป็นงานสำคัญของอุณเฒ่าที่จะต้องแก้แค้นแทนควาวิ และหากการกระทำครั้งนี้ประสบความสำเร็จแล้วก็จะหมายถึงชีวิตของอุณเฒ่าและควาวิ ดังนั้นเมื่อใดที่จึงต้องลักท้าวสุนนุราชลงในกองไฟ การกระทำครั้งสำคัญนี้จึงใช้เพลงเชิดฉิ่งประกอบ และบรรเลงเพลงโอคตอเพื่อเป็นการบอกให้ผู้ชมละครนอกทราบว่าท้าวสุนนุราชสิ้นชีวิตแล้ว

๕.๑.๓ เพลงหน้าพาทย์ประกอบการชกพล เพลงหน้าพาทย์ประเภทนี้บรรเลงใหญ่ชมทราบบากองทัพกำลังเคลื่อนไปสู่สนามรบ และกำลังจะเกิดการต่อสู้หรือการรบขึ้น เพลงหน้าพาทย์ประกอบการชกพลนี้ตามปกติมีอยู่ ๒ เพลง คือ เพลงกราวนอก ใช้สำหรับการชกพลมนุษย์ หรือ พลดิ้ง และเพลงกราวใน ใช้สำหรับการชกพลยักษ์ แต่เดิมทั้งเพลงกราวนอกและกราวในจะใช้เป็นเพลงหน้า

<sup>๑</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๓๘.

พาทย์ของกำรแสดงโขนเท่านั้น ภายหลังกิจอนุโลมให้ใช้เป็นเพลงหน้าพาทย์ในละครนอกได้ ก็จจะเห็นตัวอย่างการใช้เพลงกราวนอกและกราวในจากพระราชนิพนธ์ละครในเรื่องรามเกียรติ์ คือ ตอนพระรามและพระลักษมณ์ออกรบกับทศกัณฐ์ หลังจากที่เทพบุตรพาลกับเทวดาล้างพิษทศกัณฐ์แล้ว ในตอนนี้ใช้เพลงกราวนอกประกอบการยกพลลิงของพระราม<sup>๑</sup> และก่อนศึกทศกัณฐ์ครั้งที่ ๓ ทศกัณฐ์ยกทัพออกรบกับพระรามพระลักษมณ์ ในตอนนี้ใช้เพลงกราวในบรรเลงประกอบการยกพลยักษ์<sup>๒</sup>

ส่วนพระราชนิพนธ์ละครนอกเรื่องควาวิไม่มีตัวละครที่เป็นลิง หรือยักษ์ มีแต่ตัวละครที่เป็นมนุษย์เท่านั้น การยกพลในพระราชนิพนธ์ละครนอกเรื่องควาวิจึงใช้เพลงกราวนอกเป็นเพลงหน้าพาทย์ประกอบในคราวที่ควาวิออกรบกับไวยทศ กังน

<sup>๑</sup>พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, บทละครนอกเรื่องรามเกียรติ์, หน้า ๕๐๔.

<sup>๒</sup>เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๐๖.



เสด็จสวรรคต  
แผ่นขึ้นหลังมาอาชาไนย

องอาจมิได้พรันหวั่นไหว  
รับรันทพลไกรโคศลลา<sup>๑</sup>

๑ ๒ คำ ๑ กราวนอก เชิด

การยกพลของคว้านอกจากจะมีเพลงกราวนอกประกอบแล้ว ยังบรรเลงเพลงเชิดประกอบอีกเพลงหนึ่งด้วย เพื่อให้ทราบว่า การยกพลครั้งนี้เป็นไปอย่างไรบ้าง

๕.๑.๔ เพลงหน้าพาทย์ประกอบการแสดงอิทธิฤทธิ์ เพลงหน้าพาทย์ประเภทนี้ใช้บรรเลงเพื่อให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์ หรือความขลัง และมีมักใช้ประกอบการอัญเชิญเทวดา และสิ่งศักดิ์สิทธิ์เข้าร่วมมงคลพิธี เพลงหน้าพาทย์ประกอบการแสดงอิทธิฤทธิ์มีปรากฏในพระราชนิพนธ์บทละครนอกเรื่องควาวอยู่ ๒ เพลง คือ

๕.๑.๔.๑ เพลงสาธุการ

๕.๑.๔.๒ เพลงตระ

๕.๑.๔.๑ เพลงสาธุการ เป็นเพลงหน้าพาทย์ที่ใช้บรรเลงประกอบการอัญเชิญเทวดาเข้าร่วมพิธีอันศักดิ์สิทธิ์ ทั้งพระราชนิพนธ์บทละครในเรื่องรามเกียรติ์ ตอนทศกัณฐ์ตั้งพิธีเขารูปเทวดาก็ใช้เพลงสาธุการประกอบ

<sup>๑</sup> พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, บทละครนอกรวม ๖ เรื่อง, หน้า ๕๘๘.

<sup>๒</sup> พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, บทละครนอกเรื่องรามเกียรติ์, หน้า ๔๘๘.

พระราชนิพนธ์บทละครนอกเรื่องควาวิ ใช้เพลงสาธุการประกอบตอนที่หมอลำเสนาห์รับ  
อาสาทำวสันนุราชทำเสนาห์ให้นางจันทสุภาหลงใหล ในพิธีดังกล่าวก็ต้องมีความศักดิ์  
สิทธิ์เช่นกัน ดังนี้

ว่าตามความรู้อรรถ  
ได้สติออกหัวใจ

พลัดเป็นครึ่งท่อนกลอนปรบไก่  
ลงปลายกลายไปเป็นเวทมนตร์<sup>๑</sup>

๑ ๒ คำ ๑ สาธุการ

๕.๑.๔.๒ เพลงตระ แผลงตระแบ่งออกได้เป็น ๒ อย่าง คือ

๕.๑.๔.๒.๑ เพลงตระ สำหรับใช้บรรเลงประกอบการนอน<sup>๒</sup>

๕.๑.๔.๒.๒ เพลงตระ สำหรับใช้บรรเลงประกอบการ

แสดงอิทธิฤทธิ์ เช่น ตระนิมิตร ตระสารนิบาต เป็นต้น

ตามปกติ การบรรเลงเพลงตระทั้งสองประเภทนี้ มักจะเรียกสั้น ๆ ว่า  
"เพลงตระ" ไม่ว่าจะเพลงตระนั้นจะบรรเลงเพื่อประกอบการนอน หรือการแสดงอิทธิ  
ฤทธิ์ ทั้งนี้ การคัดเลือกว่าจะเป็นเพลงตระประเภทใดจึงต้องอาศัยเนื้อเรื่องในตอน  
นั้นประกอบด้วย เพลงตระที่บรรเลงประกอบการแสดงอิทธิฤทธิ์ เช่น การแปลงตัว  
การชุบตัว โดยมากมักจะใช้เพลงตระนิมิตรทั้งสิ้น พระราชนิพนธ์บทละครนอกเรื่อง  
มณีพิชัย ตอนพราหมณ์ยอพระก่ด้นแปลงตัวเป็นหญิงสาวลงใจพระมณีพิชัย<sup>๓</sup> ก็ใช้เพลง  
ตระประกอบ

<sup>๑</sup>พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, บทละครนอกกรม ๖ เรื่อง,  
หน้า ๕๒๐.

<sup>๒</sup>ดูรายละเอียดในหน้า ๑๖๓-๔.

<sup>๓</sup>พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, บทละครนอกกรม ๖ เรื่อง,  
หน้า ๕๖๐.

พระราชนิพนธ์บทละครนอกเรื่องสังข์ศิลป์ชัย ใช้เพลงตระประกอบ  
ตอนพระอินทร์เนรมิตบ้านเมืองให้พระสังข์ศิลป์ชัย\*

พระราชนิพนธ์บทละครนอกเรื่องควาวีมีเพลงตระบรรเลงประกอบการ  
แสดงอิทธิฤทธิ์อยู่ ๒ ตอน คือ ตอนหลวิชัยช่วยควาวีให้คืนสติหลังจากที่ถูกขยา  
เข่าที่ศัประสาทเอาพระขรรค์ไปเผาไฟ ดังนี้

จึงตั้งความสัตย์อธิษฐาน	เคชะคุณอาจารย์ถ่านกล้า
ขอให้องค์พระอนุชา	รอกษีพิชิตาคืนคง
แล้วเป่าปัดขี้คัสัพระขรรค์แก้ว	มองแผ้วสั่นเง้าชูลีฉง
จึงเอาน้ำชำระรดลง	ก็กลับฟื้นคืนองค์เป็นมา <sup>๒</sup>

๑ ๒ คำ ๑ ตระ ๑ ๒

ในตอนนั้นนอกจากจะมีเพลงตระแล้ว ยังมีเพลงรวีประกอบในตอนท้ายเพื่อให้  
ทราบว่า พิธีนั้นได้สิ้นสุดลงแล้ว

อีกตอนหนึ่ง คือ หลวิชัยแปลงตัวควาวีให้เท่าตุ๊กตาซ่อนไปในยาม  
เพื่อติดตามนางจันทสุภา ก็ใช้เพลงตระประกอบ ดังนี้

\* เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕๓.

<sup>๒</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๒๔.

พึดักจะจำแลงแปลงองค์	เป็นคาบสชชงค์มาแต่ป่า
จะแปลงตัวเจ้าเท่าคูกดา	อยู่ในยามที่ยาจะพาไป
ว่าแล้วหลับตาตั้งสติ	ตามลัทธิอาจารย์สอนให้
โอมอ่านพระเวทเรื่องชัย	จำแลงแปลงได้ตั้งจินคา <sup>๑</sup>

๑ ๑๐ คำ ๑ กระ

๕.๑.๕ เพลงหน้าพาทย์ประกอบการประหาร เพลงหน้าพาทย์ประเภทนี้ใช้บรรเลงในตอนที่มีการประหาร หรือการกระทำที่หวาดเสียว เพลงหน้าพาทย์ประกอบการประหารในพระราชนิพนธ์มโหรีละครนอกเรื่องควาไ้ได้แก่ เพลงปี่กลอง ในพระราชนิพนธ์มโหรีละครนอกเรื่องสังข์ทองก็มีเพลงปี่กลองอยู่ ๒ ตอน คือ ตอนพระสังข์ตัดคอกหมูหกเซยเพื่อแลกกับปลา<sup>๒</sup> และตอนพระสังข์ตัดหมูหกเซยเพื่อแลกกับเนื้อ<sup>๓</sup>

พระราชนิพนธ์มโหรีละครนอกเรื่องควาไ้ใช้เพลงปี่กลองบรรเลงตอนนางคันทมาลี ไวยหัด และยายเข่าที่ประสาตถูกประหาร

กระเวนทั้งเรือบกได้หวัน	แล้วพากันมาที่ท้ายกรุงใหญ่
เอาคนโทษผูกรั้วมัดไว้	พาคันบรลย์ทั้งสามคน <sup>๔</sup>

๑ ๒ คำ ๑ ปี่กลอง

<sup>๑</sup>เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๓๑.

<sup>๒</sup>เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๓-๔.

<sup>๓</sup>เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๒.

<sup>๔</sup>เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๕๖.

การที่พระสังข์ศักจุมุก ตักหุ ทกเชย และนางคันธมาลี ,ไวยทัต ยาย  
 เขาทศประสาธ ถูกประหาร ล้วนแต่เป็นการกระทำที่ทวาดเสียวทั้งสิ้น ดังนั้น  
 ในตอนคังกล่าวจึงบรรเลงเพลงปี่กลอง

๕.๑.๖ เพลงหน้าพาทย์ประกอบความโศกเศร้า เพลงหน้าพาทย์  
 ประเภทนี้ใช้บรรเลงประกอบอารมณ์เศร้า หรืออาการร้องไห้ของตัวละคร และ  
 ความปกติมักจะใช้เพลง โอค เป็นเพลงหน้าพาทย์ประกอบความโศกเศร้า<sup>๑</sup> พระราชนิพนธ์  
 ทละครนอกเรื่องสังข์ศิลป์ชัย ตอนนางประทุม นางไกรสร และสิงหรา ได้  
 พบกับพระสังข์ศิลป์ชัย<sup>๒</sup> และพระราชนิพนธ์ทละครนอกเรื่องไชยเชษฐา ตอนนาง  
 สุวีฑูชาพบกับพระโอรสถูกขับออกจากวัง และเดินทางกลับเมืองท้าวสิงหล<sup>๓</sup> ก็ใช้  
 เพลง โอค ประกอบ

<sup>๑</sup> เคนควง พุ่มศิริ ผู้บรรยายวิชาความสัมพันธ์ระหว่างวรรณคดีกับ  
ดนตรีไทย ณ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้กล่าวถึงเพลง  
 หน้าพาทย์ประกอบความโศกเศร้าว่าแบ่งได้เป็น ๓ เพลง คือ

๑. เพลง โอค ใช้เพื่อแสดงอาการร้องไห้
๒. เพลง โอคเอม ใช้ตอนร้องไห้เมื่อจากกันแล้วได้พบกัน
๓. เพลง โอคแหบ ใช้เพื่อแสดงอาการร้องไห้เมื่อเกิดอารมณ์  
 เศร้ามาก ๆ

<sup>๒</sup> พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, บทละครนอกรวม ๖ เรื่อง,  
 หน้า ๒๒๒.

<sup>๓</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๐๒.

พระราชนิพนธ์บทละครนอกเรื่องควา ไข์เพลงโศกเป็นเพลงหน้าพาทย์  
ประกอบความเศร้าของนางจันทสุภาเมื่อเห็นควาวิสลบไป ดังความว่า

โหว่วาพร่องคัทรงเคช	เกิดเหตุทั้งนี้เพราะเมียชวัญ
เชื้ออี่เฝ้าแพศยาอาธรรม	จนมันลอบทำให้จำตาย
ครั้งนั้นมีชวักก็เหมือนชว	คิดแค้นใจตัวไม่รู้หาย
อดสูอยู่ใโยให้ไ้ค้อาย	จะสู้ตายตามองค์พระทรงธรรม
วาพลาางทางกราบกับคีนผัว	ทอดตัว โศกาเพียงอาสัญ
สองกร ขอนทรวงรมวัน	ทรงกันแสงชบสลบไป <sup>๑</sup>

๑ ๖ คำ ๑ โศก

อีกตอนหนึ่ง คือ ตอนยายเฝ้าทัตประสาทรูกนางคันทมาลีและนางจันทสุภาคตติจน  
บอบช้ำ ดังความว่า

เหลือเอยเหลือทน	เจ็บพันปัญฐาน้ำคาไหล
กลัวแล้วเจ้าประคุดขอกภัย	พลาางยกมือไ้หวนอบนบ
จะหลีกไปข้างนั้นก็ถูกตี	เหลี่ยวมาข้างนี้ก็ถูกคบ
หน้าตาบวมบอบลงหมอบชบ	กลิ้งเกลือกเสือกสลบไม่สมประที <sup>๒</sup>

๑ ๘ คำ ๑ โศก

ศูนย์วิทยพัทยากร

๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๐๓.  
๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๖๖.

๕.๑.๑ เพลงหน้าพาทย์ประกอบการกินการดื่ม เพลงหน้าพาทย์ประเภทนี้ใช้บรรเลงประกอบความสนุกสนาน ความครึกครื้นในการดื่มกิน และมักใช้เพลงเช่นเหล่าประกอบ ทั้งพระราชนิพนธ์แต่ละครนอกเรื่องสิ่งของ คอนพระสังข์จักเลี้ยงเหล่าทหารในคราวที่ได้พบกับท้าวยศวิมล และนางจันท์เหวี่<sup>๑</sup>

พระราชนิพนธ์แต่ละครนอกเรื่องคำวิ ก็มีเพลงเช่นเหล่าปรากฏในคอนไวยศักดิ์เลี้ยงไพรพลเพื่อบำรุงขวัญให้มึนใจหนักเติมก่อนจะออกรบกับคำวิ ดังตัวอย่าง

บัดนั้น	พวกไพร่ใจหมิ่นเกล้า
ต่างคนโคลงหัวมัวเมา	บ้างเข้าสบถกันเป็นเกลอ
ต่างคนประหวัดอวกรู	การกูแล้วใครไม่เสมอ
บ้างหลับตาอำปากพูดเพ้อ	เสียงเอะอะคะเอออีกที <sup>๒</sup>

๑ ๔ คำ ๑ เช่นเหล่า

เพลงเช่นเหล่า จึงเป็นเพลงหน้าพาทย์ประกอบการดื่มการกิน และยังแสดงให้เห็นถึงความไม่มีสติ สัมสนุนวายของผู้ดื่มกินได้อีกด้วย

๕.๑.๒ เพลงหน้าพาทย์ประกอบการนอน เพลงหน้าพาทย์ประเภทนี้ใช้บรรเลงประกอบการนอนของตัวละคร และใช้เพลงตระเป็นเพลงประกอบ

<sup>๑</sup>เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๖๗.

<sup>๒</sup>เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๓๕.

เพลงกระประกอบการนอนมีหลายชนิด เช่น เพลงกระนอน กระบรรทมสินธุ์ กระประหมไพร การเลือกใช้เพลงกระแต่ละชนิดก็ขึ้นอยู่กับสถานที่นอนของตัวละครว่าอยู่แห่งใด เช่น กระนอนใช้กับการนอนโดยทั่วไป กระประหมไพรใช้เมื่อตัวละครนอนกลางป่า ในพระราชนิพนธ์บทละครนอกเรื่องสังข์ทอง ตอนพระสังข์และนางรจนาเข้าที่บรรทม<sup>๑</sup> และตอนท้าวสามนค်ชวนพระสังข์กับนางรจนาเข้าที่บรรทม<sup>๒</sup> ก็ใช้เพลงกระประกอบ

พระราชนิพนธ์บทละครนอกเรื่องไชยเชษฐ กอนไชยเชษฐคามหานางสุวิธษา ครั้นถึงในป่าเป็นเวลาพลบค่ำ จึงเข้าที่บรรทม<sup>๓</sup> ในตอนนี้ใช้เพลงกระประหมไพรประกอบ

ส่วนพระราชนิพนธ์บทละครนอกเรื่องควาวิ เพลงกระที่ไซ้บรรเลงประกอบการนอนมีอยู่เพียงคนเดียว คือ ตอนควาวิและนางจันท์สุคาเข้าที่บรรทม โดยมียายเข่าที่สัประสาทคอยปรนนิบัติอยู่ ดังความว่า

<sup>๑</sup>เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๕.

<sup>๒</sup>เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑๒.

<sup>๓</sup>เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๒๒.



เมื่อนั้น  
 จึงว่าแม่คุณมดูลิ้นที่  
 งามทั้งรูปโฉมโฉมพรรณ  
 สมคิของยายที่หม้ายมา  
 แล้วย่ำทรวงที่กระปรี่กระเป่า  
 ครั้นสองเจ้าเข้าที่บรรทมใน

ยายเฒ่าทำเป็นเกษมศรี  
 ได้สามมีเรื่องอิทธิฤทธา  
 นำชมสมกันนันทนา  
 จะอยู่กับกัลยาเป็นข้าไท  
 ตักน้ำคำข้าวเอาใจใส่  
 ยายไปปฏิบัติพิศวี<sup>๑</sup>

๑ ๖ คำ ๑ ตระ

๕.๒ เพลงละคร ในพระราชนิพนธ์บทละครนอกเรื่องควาวิ นอกจากจะมีเพลงหน้าพาทย์กำกับอยู่ในตอนท้ายของบทกลอนแล้ว ยังมีชื่อเพลงละครกำกับอยู่หน้าคำกลอนอีกด้วย เพลงละครเหล่านี้ใช้บรรเลงประกอบการแสดงที่ท่า และบทร้องให้เหมาะแก่กับบทบาทของตัวละคร และจากการศึกษาพระราชนิพนธ์บทละครนอกเรื่องควาวิ อาจแบ่งเพลงละครที่ใช้ประกอบในเรื่องนี้ออกเป็นประเภทได้ดังนี้

- ๕.๒.๑ เพลงละครประกอบการแสดงความรักและการเกี่ยวพาราตี
- ๕.๒.๒ เพลงละครประกอบการแสดงความโศกเศร้า
- ๕.๒.๓ เพลงละครประกอบการเสนอตัวละคร
- ๕.๒.๔ เพลงละครประกอบการแต่งตัว
- ๕.๒.๕ เพลงละครประกอบการพิธี
- ๕.๒.๖ เพลงละครประกอบการดำเนินเรื่องให้รวดเร็ว

<sup>๑</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๘๖.

๕.๒.๑ เพลงละครประกอบการแสดงความรักและการเกี่ยวพาราสี  
 เพลงละครประเภทนี้เป็นเพลงประกอบการแสดงให้ผู้ชมทราบว่าตัวละครต้อง  
 การแสดงความรัก หรือเกี่ยวพาราสี เพลงละครประเภทนี้มีอยู่ด้วยกันหลาย  
 เพลง เช่น เพลงพิชชา จินขวัญอ่อน สีนวล บุล่ง เป็นต้น และการเลือก  
 ใช้เพลงแต่ละเพลงก็มักจะขึ้นอยู่กับกวีแต่ละท่านว่าต้องการใช้เพลงใด บ้าง  
 ครั้งกวีก็เลือกใช้เพลงที่มีท่วงทำนองต่างกันสลับกันไป ทั้งนี้เพื่อมิให้ผู้ชมเกิด  
 ความเบื่อหน่ายที่จะต้องฟังเพลงซ้ำ ๆ กันตลอด จากการศึกษาพระราชนิพนธ์  
 บทละครนอกเรื่องควาวิ ผู้วิจัยพบว่า พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรง  
 เลือกใช้เพลงละครประกอบการแสดงความรักและเกี่ยวพาราสี ๓ เพลง คือ

๕.๒.๑.๑ เพลงชมโฉม

๕.๒.๑.๒ เพลงชาตรี

๕.๒.๑.๓ เพลงไอ้โลม

๕.๒.๑.๑ เพลงชมโฉม เป็นเพลงละครประกอบการรำเพื่อชม  
 ความงาม ตามปกติมักใช้ในการชมโฉมตัวละครฝ่ายหญิงว่างามเพียงใด ดัง  
 พระราชนิพนธ์บทละครในเรื่องรามเกียรติ์ ตอนหนุมานชมนางบุษมาลี<sup>๑</sup> แต่บาง  
 ครั้งก็อาจจะใช้เพลงชมโฉมชมความงามตัวละครฝ่ายชายได้ เช่น อิเหนาชม  
 สียะตรา<sup>๒</sup>

<sup>๑</sup>พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, บทละครเรื่องรามเกียรติ์,  
 หน้า ๖.

<sup>๒</sup>พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, บทละครอิเหนา (พระนคร :  
 ศุภรสภา, ๒๕๕๕), หน้า ๓๗๓.

พระราชนิพนธ์บทละครนอกเรื่องควาวีมีเพลงชมโฉมปรากฏอยู่ในตอนที่  
ท้าวสันนุราชเห็นนางจันท์สุตามีความงดงามมาก จึงชมโฉมนาง

ชมโฉม	
๑ พระพิณิจพิศโฉมจันท์สุกา	นางในไค้ฟ้าไม่มีสอง
ผิวเนื้อเรื่อเหลืองเรื่อรอง	พักตร์ผ่องเพียงดวงจันทร์รา
อรชรอ่อนแอ่นเอวองค์	เนตรขนงนารักนักหนา
ตะลึงแลคนางไม่วางตา	พระราชอาแย้มยิ้มกระหิ่มีใจ

๕.๒.๑.๒ เพลงชาตรี เป็นเพลงละครประกอบการรำเพื่อแสดง  
ถึงความรักอันซาบซึ้ง บริสุทธิ์ เพื่อให้อีกฝ่ายหนึ่งได้รับรู้ถึงความรักที่จะมอบให้  
ทั้งตัวอย่างจากพระราชนิพนธ์บทละครในเรื่องอิเหนา ตอนอิเหนาเข้าห้องนาง  
สการะวดี<sup>๒</sup>

พระราชนิพนธ์บทละครนอกเรื่องสังข์ศิลป์ชัย ตอนศรีสันทน์บอกรักนาง  
สุพรรณ<sup>๓</sup> ก็ใช้เพลงชาตรี

<sup>๑</sup>พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, บทละครนอกรวม ๒ เรื่อง,  
หน้า ๕๐๖.

<sup>๒</sup>พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, บทละครอิเหนา, หน้า ๒๐๑.

<sup>๓</sup>พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, บทละครนอกรวม ๒ เรื่อง,  
หน้า ๒๑๕.

พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่อง คาวี ก็มี เพลงชาตรีประกอบการรำ เพื่อแสดงความ  
รักอันซาบซึ้งและบริสุทธิ์ของท้าวสันนุราชที่มีต่อนางจันท์สุภา ดังนี้

ชาตรี

๐ สาวเอยสาวสวรรค์  
งามล้ำทุกสิ่งพร้อม  
นี้กุศลหนหลัง เราทั้งสอง  
เก็บดอกไม้ไหว้พระด้วยกันมา  
แคว้นพบขอบนมเจ้าลอยน้ำ  
ให้เสนาข้าเฝ้าเพียวป่าร้อง  
ที่นี่เสรีสมอารมณ์นึก  
ถึงจะไคนางฟ้าสุราลัย

น้อยหรือนั้นนำชมนางดมหอม  
คุลมอมหมค้อย่างเหมือนนางฟ้า  
เคยเป็นคู่ครองเสนหา  
วาสนาทำไว้จึงไถนอง  
พี่ครวญคร่ำโศกหาเจ้าของ  
ไคช้วนองเพราะยายคอยคลายใจ  
คังเอน้ำอำมฤตมารคให้  
ไม่คังใจเหมือนเจ้าเขาวมาลัย<sup>๑</sup>

อีกตอนหนึ่ง คือ ตอนที่คาวีแสดงความรักต่อนางคันทมาลี แม้ว่าคาวีจะไม่ยินดีที่จะ  
แสดงความรักต่อนางนี้ แต่ด้วยความจำใจที่จะมิให้นางคันทมาลีแคลงใจเรื่อง  
ท้าวสันนุราชซุบซิวให้เป็นหนุ่ม คาวีจึงต้องแสดงความรักต่อนาง ดังนี้

ชาตรี

๐ บลิมเอยบลิมใจ  
นึกแก่จะอิงแอบแนบเนื้อ  
ไซ้จะแสรังสมทบกลบเกสร  
ทั้งแก่ก็จริงยังพริ้งเพรา  
ที่ต้องจิตคิกใจอยู่หนักหนา  
ไม่ผันพักตร์หักตามตามธรรมเนียม

พี่รักใคร่ผูกพันพันเผื่อ  
แมนมิเชื่อโคมครุขอยุเอา  
ถึงไคใหม่ก็ไม่เหมือนเมียเก่า  
สาวแสนเพเจ้าไม่เทาเทียม  
จึงลงมาถึงเรือนเยอนเยียม  
ชม้อยชม่ายอายเหนียมพี่ไป<sup>๒</sup>

<sup>๑</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๐๗.

<sup>๒</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๖๕.

๕.๒.๑.๓ เพลงไอ้โลม เพลงไอ้โลมก็เป็นเพลงละครที่ใช้ประกอบการแสดงความรัก หรืออารมณ์รักอีกเพลงหนึ่ง และมักจะใช้ในการเกี่ยวพาราสี ทั้งพระราชนิพนธ์บทละครในเรื่องรามเกียรติ์ ตอนนางลอย เมื่อทศกัณฐ์เห็นนางเบญกายแปลง ก็สำคัญผิดว่า คือนางสีดาตัวจริง<sup>๑</sup> และพระราชนิพนธ์บทละครในเรื่องอิเหนา ตอนอิเหนาโลมนางบุษบา<sup>๒</sup>

พระราชนิพนธ์บทละครนอกเรื่องไกรทอง ก็ใช้เพลงไอ้โลมประกอบการแสดงความรักที่ไกรทองมีคือนางวิมาลา<sup>๓</sup>

พระราชนิพนธ์บทละครนอกเรื่องควาวี ตอนท้าวสันนุราชเกี่ยวนางจันท์สุตา และควาวีเกี่ยวนางคันทมาลี ก็ใช้เพลงไอ้โลมประกอบทั้งสองตอน ดังนี้

<sup>๑</sup> พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, บทละครเรื่องรามเกียรติ์, หน้า ๑๐๓-๔.

<sup>๒</sup> พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, บทละครอิเหนา, หน้า ๕๑๖.

<sup>๓</sup> พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, บทละครนอกกรม ๖ เรื่อง, หน้า ๓๓๓๓.

โอโโลม

๐ หยุดพิกสักประเคียวเกี้ยวใหม่  
จะเสกนงครองวังใหญ่ยืน  
เอออายุนงเขาวัดักเทาไร  
อยายอนยอกบอก เบือนเคือนปี

แจ้งใจพุดจาทำหน้าขึ้น  
วันรุ่งพรงมะรินไคฤกษค  
จะซบใจคุดองกับนงที่  
ตำรามิรมากนาคกะเซอ<sup>๑</sup>

และ

โอโโลม

๐ ขอดเอยยอกมิ่ง  
จะถือเชิงถือขันเขนนันโย  
มิไซคนอื่นจะขึ้นซัด  
วาพลางลอลนเป็นท่านอง

จริงจริงรักเจ้าเป็นไหนไหน  
ไม่เคยมาเคยไปหรือไรนอง  
อแม่เอยอีคัตตะปัดตะปอง  
เคียมลองซบับจะจับมือ<sup>๒</sup>

เพลงชมโฉม เพลงชาติรี และเพลงโอโโลม ล้วนแต่เป็นเพลงประกอบการรำเพื่อแสดงความรัก แต่มีข้อแตกต่างที่ว่า เพลงชมโฉมมักใช้เมื่อตัวละครเริ่มกล่าวถึงความรักและชมความงาม เพลงชาติรีใช้เมื่อต้องการยืนยันความรัก และเพลงโอโโลมจะใช้เมื่อขำถึงความรัก แล้วทอดยวบตาเข้าพระเช้านาง

๕.๒.๒ เพลงละครประกอบการแสดงความโศกเศร้า เพลงละครประเภทนี้เป็นจำนวนมากมักจะขึ้นต้นด้วยคำว่า "โอ" เช่น โอ้ไ้ โอ้ราย โอ้ชูชากูช แต่บางครั้งก็ไม่มีคำว่าโอปรากฏอยู่ เช่น บังโม มอญรองให้ นางครวญ ลาวครวญ เป็นต้น ในพระราชนิพนธ์บทละครนอกเรื่องควาวิปรากฏว่ามีเพลงละครประกอบการแสดงความโศกเศร้าที่มีคำว่า "โอ" อยู่ ๕ เพลง คือ

<sup>๑</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๒๒.

<sup>๒</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๕๒.

- ๕.๒.๒.๑ เพลงไอ  
 ๕.๒.๒.๒ เพลงไอปี  
 ๕.๒.๒.๓ เพลงไอลาว  
 ๕.๒.๒.๔ เพลงไอซ่า

๕.๒.๒.๑ เพลงไอ เป็นเพลงละครประกอบการรำเพื่อบอกอารมณ์เศร้าหรืออาการร้องไห้ของตัวละคร ดังตัวอย่างจากพระราชนิพนธ์ละครนอก เรื่องสังข์ทองตอนนางพันธุรัตตามพระสังข์ให้กลับไปอยู่กับนาง<sup>๑</sup> และพระราชนิพนธ์ละครนอกเรื่องไชยเชษฐ์ ตอนไชยเชษฐ์ตามหานางสุวิญาและลูกพบที่เมืองของท้าวสิงหล แค้นนางและท้าวสิงหลไม่โยกค้ำวย ไชยเชษฐ์จึงร้องไห้<sup>๒</sup>

ในพระราชนิพนธ์ละครนอกเรื่องควาว ใช้เพลงไอประกอบความเศร้าโศกและสำนึกผิดของนางจันท์สุคาที่หลงเชื่อยายเฒ่าที่ศประสาท บอกความลับเรื่องพระขรรค์แก่นาง จนทำให้ควาวเกือบสิ้นชีวิต ดังนี้

ไอ	
๐ ไอวาพระองค์ทรงเดช	เกิดเหตุทั้งนี้เพราะเมียขวัญ
เชื่ออเฒ่าแพศยาอาชรรม์	จนมันลอบทำให้จำกาย
ครั้งนี้มีขั้วก็เหมือนขั้ว	คิดแค่นใจตัวไม่รู้หาย
อดสูอยู่โยให้ไค้อาย	จะสูค้ายคามองค์พระทรงธรรม
ว่ากลางทางกราบกับคันทัว	ทอดศั้วไศกาเพียงอาสาญ
สองกรซอทรวงรุมนัน	ทรงกันแสงชบสลบไป <sup>๓</sup>

<sup>๑</sup>เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๗.

<sup>๒</sup>เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๖๑.

<sup>๓</sup>เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๐๓.

และ

๐ โอิพระทูลกระหม่อมของเมียแก้ว ไม่รู้จักชื่อเจ้ามารยา ยังกิยั้งแค้นแน่นใจ ออกเมียดังพระเมรุเอนทับ ฆ่าพลางนางทรงไศก เซษฐาคาบสสลักใจ	เมียนี้ผิดแล้วเป็นหนักหนา วอนว่าไต่ถามเอาความลับ มันใส่หนักหนาน่าเสียดสับ แต้นังนับคืนวันจะบรรลัย พระควาวิโสกลัลย์ไม่กลั่นไค้ พลอยร่ำไห้ไม่เป็นสมประคี*
---	--

๕.๒.๒.๒ เพลงโอบี เป็นเพลงละครประกอบการรำเพื่อแสดง  
 อาการร้องให้เช่นเดียวกับเพลงโอบี ดังตัวอย่างจากพระราชนิพนธ์ละครนอก  
 เรื่องสังข์ทองตอนนางรจนาร้องไห้เมื่อทราบว่าท้าวสามนต์จะให้เจ้าเงาะไป  
 หาเนื้อ<sup>๒</sup>

พระราชนิพนธ์ละครในเรื่องอิเหนา ตอนอิเหนาแปลงเป็นปันหยีตาม  
 หานางบุษบา อิเหนาก็มีแต่ความไศกเศร้า<sup>๓</sup> ก็ใช้เพลงโอบีประกอบ

พระราชนิพนธ์ละครนอกเรื่องควาวิ ตอนควาวิคว่าครวญเรื่องความลับ  
 เกี่ยวกับพระขรรค์ ก่อนที่จะหมดสติไป ดังนี้

๐ โอบี โอบีว่าโถมยงนงลักษณ์ ครั้งนี้ชีวิตจะม้วยมรณ์	มีเสียที่รักสลายสมร เพราะเจ้าวอนไต่ถามความลับ
---	--

\*เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๘๘.

<sup>๒</sup>เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๗.

<sup>๓</sup>พระราชนิพนธ์ละครนอกพระเลิศหลานภักดิ์, บทละครอิเหนา, หน้า ๕๗๗-๘.



พี่ก็บอกออกไปให้ควายใจซื่อ  
 มีไค้ทั้งคำที่กำซั้ม  
 มันคิดลางหมายลางชีวิตพี่  
 เวราเราแล้วนะแก้วตา  
 พระสุคติ์นกำลั้งไม่สั่งไค้  
 เอนอิงหิงองค์นงคราญ

ควรรหรือย่อนขอกกลอกกลับ  
 ไปบอกกับยายเฒ่าเจ้ามารยา  
 ทินสุคติ์เวลาสนา  
 จะขอลาโฉมฉายวายปราณ  
 คุ้มทวงจิตพิฆไฟเผาผลาญ  
 ภูบาลชวนขับสลบไป<sup>๑</sup>

และตอนหลังรัชชครว่คราญถึงควาเมื่อเห็นพระขรรค์ถูกไฟเผา ดังนี้

โอย  
 ๑ โยว่าอนิจจาพระน้องแก้ว  
 เราไรสุริยวงศ์พงศ์พันธุ์  
 เคยรวมโศกร่วมสุขทุกซั๊กาก  
 ไม่รู้เหตุผลคนปลาย  
 กรรมแล้วแก้วตาของพี่เอ๋ย  
 รั่าพลางทางโศกาลัย

หิ้งพี่เสียแล้วไปสู่สวรรค  
 ไค้เห็นกันพี่น้องสองชาย  
 มาตายจากพี่ไปน่าใจหาย  
 เจ้าม้วยมอกอควายคุ้มอันไค้  
 ไครเลยจะช่วยแก้ไข  
 สะอื้นไห้ไม่เป็นสมประที<sup>๒</sup>

๕.๒.๒.๓ เพลงโอลาว เป็นเพลงละครประกอบความเศร้าของ  
 ตัวละครอีกเพลงหนึ่ง จากการศึกษาการใช้เพลงโอลาวในวรรณคดีเรื่องอื่น ๆ  
 ผู้วิจัยพบว่า มักจะใช้ประกอบการรำเมื่อตัวละครเดินพลางคึกพลาง หรือร้องไห้

<sup>๑</sup>พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, บทละครนอก รวม ๒ เรื่อง,  
 หน้า ๕๐๒.

<sup>๒</sup>เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๒๘.

<sup>๓</sup>เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๕๗-๘.

พลาดงเลาพลาดง คังค้วอย่างจากพระราชนิพนธ์บทละครนอกเรื่องมณีพิชัย ตอน  
พระมณีพิชัยคองไปเป็นทาสของยอพระกลืน<sup>๑</sup> พระราชนิพนธ์บทละครนอกเรื่อง  
สังข์ศิลป์ชัย ตอนพระสังข์เลาความหลังให้พระชนนีฟัง<sup>๒</sup> ก็ใช้เพลงไอ้ลาวประกอบ

พระราชนิพนธ์บทละครนอกเรื่องควาคอนหลวิชัยครุ่นคิดและครว้าครวญ  
ขณะเดินทางตามหาควาคู ก็ใช้เพลงไอ้ลาวประกอบดังนี้

ไอ้ลาว

๑) เดินพลาดทางคะนึ่งถึงน้อง	ครวญครว้าว่าร้องเรียกหา
ไอ้เจ้าควาคูของพี่ยา	แก้ท่าจะเป็นประการใด
พระขรรค์คนชีวิตก็ยอมรู้	มาตั้งอยู่ไกลองค์น่าสงสัย
ชะรอยคนฆ่าฟันเจ้าบรรลัย	พี่จึงไม่ประสมพบพาน
ใครหนอสามารถอาจอง	แกลงมาจ่านงจงผลาญ
ล้างชีพ้องชายกวนายปราณ	ไม่นานจะไค้เห็นกัน
กูจะทำทดแทนให้แสนสา	แลเนื้อเกลื้อหาจนอาสัญ
ว่าพลาดทางเสด็จจรจรล	ทรงขรรค์เที้ยวแสงทุกแห่งไป <sup>๒</sup>

๕.๒.๒.๔ เพลงไอ้ลา เป็นเพลงละครประกอบการรำเพื่อแสดง  
อารมณ์โศกเศร้า คังค้วอย่างจากพระราชนิพนธ์บทละครในเรื่องรามเกียรติ์ตอน  
พระรามครว้าครวญถึงนางสีดาในคราวที่นางหนีพระรามลงไปยังเมืองบาดาล<sup>๓</sup>

<sup>๑</sup>เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒๓.

<sup>๒</sup>เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๒๔.

<sup>๓</sup>พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, บทละครเรื่องรามเกียรติ์,

พระราชนิพนธ์บทละครนอกเรื่องควาวิ ตอนท้าวสันนุราชครวญหานาง  
มมหอม เมื่อได้พบมอบลอยน้ำมาแล้ว ก็ใช้เพลงไอ้ข้าประกอบ เพื่อแสดงอาการ  
คร่ำครวญ ดังนี้

ไอ้ข้า	ถ้าได้ชมจะถนอมเป็นจอมขวัญ
๑ ไอ้วานวลน้องเจ้าของมม	จะทรงโฉมโฉมพรณงค์ไค
เกศาหอมฟุ้งกิ่งปรุจจันทน์	ชันษาแก่สาวสักคราวไหน
ทรวงทรวงสูงค่าค่าชาว	พี่จะไปคิดตามเจ้าทรมชม
แมนรู้ว่าอยู่บุรีไค	แต่ให้ไคเห็นหน้าเจ้าของมม
ถึงจะเป็นกระไรก็ไม่ว่า	ร้องไห้ร้องไห้ไม่สมประคี
คิดละห้อยละเหี่ยเสียดอารมณ์	

อาจกล่าวได้ว่า เพลงไอ้ เพลงไอ้ปี่ และเพลงไอ้ข้า เป็น  
เพลงละครที่ใช้ประกอบอารมณ์เศร้าจนถึงกับร้องไห้ กวีอาจจะเลือกใช้เพลง  
ใดประกอบก็ได้ ทั้งนี้เพื่อมิให้ผู้ชมเกิดความเบื่อหน่ายที่จะต้องฟังเพลงที่มี  
ท่วงทำนองเดียวกันโดยตลอด แต่ถ้ามองเป็นความเศร้าที่ต้องใช้ความคิด หรือ  
ตัวละครต้องทำอะไรสิ่งใดสิ่งหนึ่งในขณะที่เกิดความเศร้า เช่น เดินพลางคิดพลาง  
ร้องไห้พลางเล่าพลาง กวีก็จะเปลี่ยนมาใช้เพลงไอ้สาวแทน

ศูนย์วิจัยทรัพยากร  
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย  
พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, บทละครนอกรวม ๒ เรื่อง,  
หน้า ๔๕๐.

๕.๒.๓ เพลงละครประกอบการเสนอตัวละคร เพลงละครประเภทนี้ใช้เป็นเพลงประกอบการรำเพื่อเสนอหรือแนะนำตัวละคร ซึ่งก็กล่าวถึงเป็นครั้งแรกในแต่ละบท หรือแต่ละตอน มักใช้กันอยู่ ๒ เพลง คือ เพลงช้าและเพลงช้าปี่ ทั้งสองเพลงนี้สามารถใช้แทนกันได้เพราะมีท่วงทำนองช้าเหมือนกัน ต่างแต่เพียงเพลงช้าปี่มีการนำเสียงปี่เข้ามาประกอบเท่านั้น<sup>๑</sup> ในพระราชนิพนธ์บทละครนอกเรื่องควาวิปราภวเพลงละครประกอบการเสนอตัวละครอยู่ ๒ เพลง คือ

๕.๒.๓.๑ เพลงช้า

๕.๒.๓.๒ เพลงช้าปี่

๕.๒.๓.๑ เพลงช้า เป็นเพลงละครประกอบการรำเพื่อเสนอหรือแนะนำตัวละครเป็นครั้งแรก ดังพระราชนิพนธ์บทละครนอกเรื่องสังข์ทองตอนท้าวสามนต์ให้ลูกเขยหาปลาหาเนื้อ เมื่อเริ่มแรกกล่าวถึงท้าวสามนต์<sup>๒</sup> ก็ใช้เพลงช้า

<sup>๑</sup> สัมภาษณ์ เคนทวง พุ่มศิริ, ผู้เชี่ยวชาญทางนาฏศิลป์, ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๓.

<sup>๒</sup> พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, บทละครนอกกรวม ๒ เรื่อง, หน้า ๑๓๕.

พระราชนิพนธ์บทละครนอกเรื่องควา ี ตอนเริ่มต้นเรื่องกล่าวถึงท้าวสินธุราช กัไช  
เพลงชา กิ่งท้าวอย่าง

ชา	
๑ มาจะกล่าวบทไป	ถึงท้าวสินธุราชจอมกษัตริย์
เสวยราชธานีบุรีรัตน	กรุงพิทิววิสัยสุวรรณา
ท้าวมีอัศเรศมเหสี	ชื่อคันทมาลีเสนาหา
อยู่ควยกันแต่หม่อมกุมชรา	ชันษาหกสิบสี่ปีปลาย <sup>๑</sup>

และตอนที่กล่าวถึงนางจันทสุดาเป็นครั้งแรก กัไชเพลงชาประกอบ ดังนี้

ชา	
๑ เมื่อนั้น	โฉมนางจันทสุดามารศรี
สมสู่อยู่ควยพระควา	เปรมปรีดิ์ประคิพพิทักกำหนดใน
หยอกเขายิ้มแยมแกมกล	จะระคายผู้คนก็หาไม่
สังคเญียบเขียบเสียงทั้งเวียงชัย	สำราญใจอยู่ในห้องสองคน <sup>๒</sup>

๕.๒.๓.๒ เพลงชา<sup>๑</sup> เป็นเพลงละครประกอบการรำเพื่อเสนอ หรือ  
แนะนำตัวละครอีกเืองหนึ่งเช่นเดียวกับเพลงชา กิ่งพระราชนิพนธ์บทละครนอก  
เรื่องไกรทอง ตอนเริ่มแรกกล่าวถึงไกรทอง กัไชเพลงชา<sup>๑</sup>

ศูนย์วิทยทรัพยากร  
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

<sup>๑</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๘๘.

<sup>๒</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๘๕.

<sup>๓</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๗๕.

พระราชนิพนธ์บทละครนอกเรื่องควาญ ทอนท้าวสันนุราชชุบตัวก็กล่าว  
แนะนำหลวิชัยด้วยเพลงซ้ำว่า

ซ้ำ ๐ มาจะกลาบทไป	ถึงพระหลวิชัย เขษรธา
เมื่อพระควาญสิ้นชีวา	ในอุราร้อนรุ่มคังสุ่มไฟ
จึงถูกคอกปทุมที่เสียดทาย	ก็กลีบกลายมัวหมองไม่มองใส
พระเร่ตรงระหนกตกใจ	เหตุไฉนฉะนี้เจ้าพี่อา
ทุกขร้อนอย่างไรก็ไม่รู้	จากุจะไปเที่ยวตามหา
แม้นวิพบน้องแก้วแววตา	พี่ยาไม่กลับเข้ากรุงไกร*

ตอนควาญปลอมเป็นท้าวสันนุราชที่ชุบตัวให้เป็นหนุ่มเมื่อออกวาราชการครั้งแรก  
ก็ใช้เพลงซ้ำนี้ประกอบดังนี้

ซ้ำ ๐ เมื่อนั้น	พระควาญนิ่งคึกขัศสน
จะหักทนายเสนาสามนต์	ไม่รู้จักสักคนก็จใจ

\*เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๒๗.

ศูนย์วิทยุทรัพยากร  
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จำจะขออนยกหลอกหลวง  
คิดพลางทางตรัสประภาษไป  
ในจิตคิดเพื่อนไม่เหมือนเก่า  
ใครเป็นที่หมิ่นชุนมุนาย

มิให้คนทั้งปวงสงสัย  
เราซุ่มตัวใหม่ยังไม่สบาย  
ลืมนรรคาซาเฝ้าทั้งหลาย  
จดหมายรายชื่อมาให้เรา<sup>๑</sup>

๕.๒.๔ เพลงละครประกอบการแต่งตัว หรือ เรียกได้อีกอย่างหนึ่งว่า เพลงชมการแต่งตัว<sup>๒</sup> ในพระราชนิพนธ์บทละครนอกเรื่องคำพิถีมีเพลงละครประกอบการแต่งตัวอยู่ ๒ เพลง คือ

๕.๒.๔.๑ เพลงโหม

๕.๒.๔.๒ เพลงชมตลาด

๕.๒.๔.๑ เพลงโหม เป็นเพลงละครประกอบการรำตอนที่ตัวละคร แต่งตัวหรือชำระร่างกาย กิ่งพระราชนิพนธ์บทละครนอกเรื่องสังข์ศิลป์ชัยตอนท้าว เสนาภูงาเข้าเมือง ก็ใช้เพลงโหมประกอบการลงสรของท้าวเสนาภูงา<sup>๓</sup>

<sup>๑</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๓๘.

<sup>๒</sup> เพลงชมมีอยู่มากมายด้วยกัน เช่น ชมป่า มักใช้เพลงชมดง ด้าว ชมดง, ชมความดี มักใช้เพลงแขกยามดึก, ชมธรรมชาติ มักใช้เพลงเบาหลุด จำปาทองเทศ หอมหวาน, ชมเครื่องแต่งตัว ชมการแปลงตัว มักใช้เพลงชมตลาด และชมเครื่องแต่งตัว ชมรถ ชมกองทัพ มักใช้เพลงโหม เป็นต้น

<sup>๓</sup> พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, บทละครนอกรวม ๖ เรื่อง,

พระราชนิพนธ์บทละครนอกเรื่องควาวิ ทอนท้าวสันนุราชลงสร้งก่อน  
จะเข้าหานางจันทสุภา และทอนไวยทตลงสร้งก่อนออกรบกับควาวิ ก็ใช้เพลง  
โชนประกอบ ดังนี้

โชน

๐ ลูบไล้สุคนธ์ปนปรุง  
หยิบภูษามาทรงแล้วลูบคลำ  
หมสื้ทับทิมกรองคล่องคอ  
นั่งมองส่องกระจกย้มละไม  
ดมเน้าพิศดูไม้สู้หงอก  
ถึงกระนั้นโฌมยงก็คงรัก

คมคูกลิ่นฟุ้งหอมฉ่ำ

ยกทองห้องช้ำชอบพระทัย  
ใครคูหนุ่มพ้อขึ้นหรือไม  
ก็ยั้งไมแกลกระไรทีเคียวนัก  
เสียสิ่งเคียวดอกแค่พันหัก  
แล้วทรงหักก็เสด็จจากแทนทอง<sup>๑</sup>

และ

โชน

๐ ชำระสรระสร้งทรงเครื่อง  
แล้วกินว่นยาทาน้ำมัน  
คาคตะกรรุดเครื่องรางอย่างยอด  
แล้วคิมสุราอาพิศ

รุ่งเรืองพรพรรณรายฉายฉฉ

โปกพันผูกผ้าประเจียดรัด  
แหวนพิรอดสอดใส่นิ้วพระหัตถ์  
พอกำคัตติงตัวไม่กลัวใคร<sup>๒</sup>

นอกจากเพลงโชนจะเป็นเพลงละครประกอบการแต่งตัว โดยเฉพาะ  
แล้ว ผู้วิจัยพบว่าเพลงโชนยังใช้บรรยายความงามของกระบวนทัพได้ด้วย ดัง

<sup>๑</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๐๖.

<sup>๒</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๘๘.



พระราชนิพนธ์บทละครในเรื่องอิเหนา ตอนกองทัพท้าวกะหมังกุหนิงตีเมืองคานเมืองคาทา ก็ใช้เพลงโหมประกอบการบรรยายกระบวนทัพแต่ละกองของท้าวกะหมังกุหนิงว่ามีความงาม ความโอ้อาอย่างเป็นสัดส่วน<sup>๑</sup>

๕.๒.๔.๒ เพลงชมตลาด เป็นเพลงละครที่ใช้ประกอบการแต่งตัวอีกเพลงหนึ่ง เช่นเดียวกับเพลงโหม ในพระราชนิพนธ์บทละครนอกเรื่องมณีพิชัย ตอนเจ้าพราหมณ์แปลงเป็นสาวงามล่องใจพระมณีพิชัย และเมื่อกล่าวถึงเครื่องแต่งกายของเจ้าพราหมณ์แปลง<sup>๒</sup> ก็ใช้เพลงชมตลาด

พระราชนิพนธ์บทละครนอกเรื่องคาวี ก็ใช้เพลงชมตลาดประกอบตอนท้าวสันนุราชแต่งตัวลงเสนหูกอนเข้าหานางจันทสุภา และตอนนางคันชมาลีแต่งตัวกอนขึ้นเผ้าคาวี ซึ่งนางเข้าใจผิดว่าเป็นท้าวสันนุราช ดังนี้

ชมตลาด

๐ ไซสุทร่ายสายชดถังฝนตก	อาบอุทกธารากระยาสนาน
รคน้ำมนตร์สนเหลือเชื้ออาจารย์	จงกั้นสนสะท้านทั้งกายา
บรรจงทรงสุคนธ์มนตร์หอมเสก	นางตัวเอกไม้แคล้วพี่แล้วหนา
ผงกินสอใส่พระหัตถ์มีลพิศตรา	ดูบได้ไปมาทั้งสรรพางค์ <sup>๓</sup>

<sup>๑</sup>พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, บทละครอิเหนา, หน้า ๒๔๒.

<sup>๒</sup>พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, บทละครนอกรวม ๖ เรื่อง, หน้า ๔๖๐.

<sup>๓</sup>เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๒๐.

และ

ชมตลาด	ขมื่นดวงลงละลายเป็นคอนขัน
๐ คึกแล้วสร่งน้ำชำระกาย	ทรงกระแจะจวงจันทน์กลั่นเกล่า
ดูใบไม้ช้ำสีนวิวรรณ	ชโลมทั้งเนื้อตัวเหมือนปล่อยเต่า
น้ำดอกไม้เทศหากว่าจะทั่ว	จับเขม่ากันโรไปปลิว
กระจกั้งนั่งส่องมองดูเงา	ปักหนานั่งตะบอยบับสี
หัวกระจ่ายรายเส้นขนเม่นสอย	บุงนายกริ้วมีราคา
เสกสีมิ่งทาปากพลาจทางวาคิ้ว	นึกชมสมคว่ำเป็นนันทนา
เอาสไบปักทองเข้าล่องหม	นำหน้าอิจูไรไหนจะมี
จะแดงไปอวคมันจันท์สุตา	

เพลงชมตลาดและเพลงโทนเป็นเพลงละครเพื่อประกอบการแต่งตัวหรือชำระร่างกายของตัวละคร และโดยเฉพาะเพลงโทนยังใช้ประกอบการบรรยายกระบวนการชมกระบวนทัพในพระราชนิพนธ์ละครในเรื่องอิเหนา แต่การบรรเลงเพลงโทนประกอบการชมกระบวนทัพในพระราชนิพนธ์ละครนอกเรื่องควงวิไม่ปรากฏ เพราะต้องการดำเนินเรื่องให้รวดเร็ว และไม่ไ้ให้รายละเอียดเรื่องกระบวนทัพ อย่างไรก็ตาม การเลือกใช้เพลงโทนหรือเพลงชมตลาดประกอบการแต่งตัวของตัวละครนั้นก็ขึ้นอยู่กับกรเลือกสรรของกวีเป็นสำคัญ

๕.๒.๕ เพลงละครประกอบการพิธี เพลงประกอบการพิธีในละครไม่ว่าจะเป็นละครนอกหรือละครในก็ตาม มักจะใช้เพลงยานี้เป็นเพลงประกอบในพิธีที่สำคัญ หรือในพิธีที่ต้องการความขลัง ความศักดิ์สิทธิ์ และบางครั้งก็ยังใช้ใน

<sup>๑</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๔๔.

การดำเนินเรื่องที่ต้องการกล่าวถึงผู้มีอิทธิฤทธิ์ เช่น เทวดา ปู่เจ้า เป็นต้น<sup>๑</sup> ดังตัวอย่างพระราชนิพนธ์บทละครในเรื่องรามเกียรติ์ตอนทศกัณฐ์ตั้งพิธีเฒารูป เทวดา<sup>๒</sup> และพระราชนิพนธ์บทละครนอกเรื่องสังข์ทอง ตอนพระสังข์ตีคัลลี เมื่อกล่าวถึงพระอินทร์<sup>๓</sup> ก็ใช้เพลงยานี้

พระราชนิพนธ์บทละครนอกเรื่องศาวี ก็ใช้เพลงยานี้ประกอบในตอน จัดพิธีทำเสน่ห์ให้ท้าวสันนุราช ดังความว่า

ยานี้	
๐ แดงตั้งเคียงที่พิชิตนาน	ผูกมานเพคานคางพวงบุปผา
ชั้นสาครใหญ่ใส่คงคา	ครอบสำริคบิดผ้ามารอง
เครื่องสำอางวางเรียงเคียงกัน	เกณฑ์ก้านลั่นง่าเข้าเป็นเจ้าของ
ภูษาผ้าทรงใส่พานทอง	จัดแจงแต่งตองคามขรมเนียม
คาเข้าชาวที่สามสี่คน	คักเคิมหมอน้ำมนตร์จนออกเปี่ยม
เคียงสำหรับตาคูรูปูพรมเจียม	ตระเตรียมพร้อมเสร็จสำเร็จการ <sup>๔</sup>

<sup>๑</sup> สัมภาษณ์ พนิกา สิทธิวรรณ, ผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการ กองการ สังกัด กรมวิชาการ, ๒๕ มกราคม ๒๕๒๓.

<sup>๒</sup> พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, บทละครนอกเรื่องรามเกียรติ์, หน้า ๔๔๔.

<sup>๓</sup> พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, บทละครนอกรวม ๖ เรื่อง, หน้า ๑๗๓.

<sup>๔</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๑๕.

๕.๒.๖ เพลงละครประกอบการดำเนินเรื่องให้รวดเร็ว เคนควง พุ่มศิริ ได้กล่าวไว้ว่า ในการแสดงละครที่ต้องการบรรยาย หรือดำเนินเรื่องให้รวดเร็ว มักใช้เพลงรายเปลี่ยนสลับกับเพลงละครอื่น ๆ เรื่อยไป<sup>๑</sup> จากการศึกษาระชาชนิพนธ์บทละครนอกในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เช่น เรื่องสังข์ทอง ตอนพระสังข์ไต่ นางจรณา<sup>๒</sup> เรื่องไกรทอง ตอนไกรทองตามนางวิมาลากลับไปถ้ำ<sup>๓</sup> และเรื่องสังข์ศิลป์ชัย ตอนสังข์ศิลป์ชัยตกเหว<sup>๔</sup> ก็มีลักษณะการใช้เพลงรายสลับกับเพลงละครอื่น ๆ ดังกล่าว ส่วนในพระราชนิพนธ์บทละครนอกเรื่องควาญ ผู้วิจัยพบว่าเพลงรายเป็นเพลงละครที่ใช้ในการดำเนินเรื่องให้รวดเร็ว โดยเฉพาะอย่างยิ่ง จะใช้เมื่อต้องการกล่าวถึงการเดินทางให้รวดเร็ว อีกทั้งยังเป็นเพลงที่ใช้มากที่สุดใ้พระราชนิพนธ์บทละครนอกเรื่องควาญอีกด้วย ดังจะยกตัวอย่างการใช้เพลงรายในตอนที่ยายเข่าที่ศัประสาทพานางจันท์สู่ศาลงเรือมาถวายท้าวสันนุราช การเดินทางก็มีได้กล่าวบรรยายถึงสภาพระหว่างทาง หากรวดเร็วให้เรือมาถึงตำหนักแพ เมื่อเรือมาถึงแล้วก็รวดเร็วให้มีคนเข้ามากราบทูลท้าวสันนุราช จากนั้นก็รวดเร็วให้ท้าวสันนุราชชมโฉมนางจันท์สู่คา มีรับสั่งให้รับนางไว้ในวัง ลงสรง และเกี่ยวพาราसनางจนทำให้นางไม่พอใจใช้คำขู่สาท

<sup>๑</sup> เคนควง พุ่มศิริ คำบรรยายวิชาความสัมพันธ์ระหว่างวรรณคดีกับ  
ดนตรีไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

<sup>๒</sup> ุบรรยายละเอียดใน พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, บทละครนอก  
รวม ๒ เรื่อง, หน้า ๑๐๕-๑๓๕.

<sup>๓</sup> ุบรรยายละเอียดในเรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๐๕-๔๒๕.

<sup>๔</sup> ุบรรยายละเอียดในเรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑๓-๒๕๕.

คอต้าวสันนุราช กังค้วอย่าง

ราย

๐ บัคนั้น

เห็นนางไคสมประคักก็ใจ

ยายเขาวักน้ามาลูปให้

เรงผีพายพายไล่ลุ่มมา

๑ ๒ คำ ๑ เชิด

๐ ครันถึงจึงประทับค้ำหนักแพ

ยายเขาลาความตามกิจจา

พอเห็นท่านเถาแกก็ไปหา

อย่าช้าช่วยทูลพระทรงธรรม

๑ ๒ คำ ๑ เจริจา

๐ บัคนั้น

ครันถึงจึงทูลว่ายายนั้น

เถาแกแรไปขมิ้มมัน

ไคนางจันท์สุคามาแล้ว

๑ ๒ คำ ๑ เจริจา

๐ เมื่อนั้น

จึงเสด็จจากอาสน์คลาดแคลว

ท้าวสันนุราชเรงมองแฉว

ตามแถวทองฉนวนควนไป

๑ ๒ คำ ๑ เสมอ

๐ ครันถึงค้ำหนักแพแลเห็นยาย

ยายทว่าความชอบช่าชอบใจ

พระแย้มยิ้มพร้อมพรายปราศรัย

ว่าพลางพยักให้เผยมานทอง

๑ ๒ คำ ๑

ชมโฉม

๐ พระพนิจพิศโฉมจันท์สุคา

ผิวเนื้อเรื่อเหลืองเรื่อรง

อรชรอ่อนแอ่นเอวองค์

ตะลึงแลดูนางไม่วางตา

นางในไคฟ้าไม่มีสอง

พักตร์ผ่องเพียงดวงจันทรา

เนตรขนงนารักนักหนา

พระราชาแย้มยิ้มกระหม่อมใจ

๑ ๔ คำ ๑

ราย  
๑ จึงเรียกอสุภบรรณบรรจง  
แห่หอมพร้อมพรั่งเข้าวังใน

รับองค์เทวีศรีโส  
เสด็จตามทราชมวยมาทันที

๗ ๒ คำ ๗ เชิด

๑ ครั้นถึงจึงสั่งให้พานาง  
ศรีสพกลางย่างเยื้องจรลี

ไปอยู่ห้องปราสาทปราสาทศรี  
มาเข้าที่ชำระสระสระสง่า

๗ ๒ คำ ๗ เสมอ

โขน  
๑ ลูบลีลุคนขับปรุรง  
หยิบภูษามาทรงแล้วลูบลำ  
หมสื้ทับทิมกรองคลองคอ  
นั่งมองส่องกระจกย้มละไม  
ดมเผ้าพิศดูไม้สู้หงอก  
ถึงกระนั้นโฉมยงก็คงรัก

คมกุกลิ้นฟุ้งหอมฉ่ำ  
ยกทองทองข้าขอบพระทัย  
ใครคูกุหนุ่มพ้อชื่นหรือไม่  
ก็ยังไม่แกลงไรที่เคี้ยวนัก  
เสียดสิ่งเคี้ยวดอกแต่พันหัก  
แล้วทรงศักดิ์เสด็จจากแทนทอง

๗ ๖ คำ ๗ เสมอ

ราย  
๑ เคนเห็นรักกุมเหมือนหนุ่มแน่น  
พิศดูตัวพลางทางเยี่ยมมอง  
เห็นนางชบพักตราโศกกาอยู่  
คอยนั่งลงข้างอรไท

ลอยชายกรายแขนเข้าในห้อง  
ตามช่องฉากบังกระหังไอ  
จะเหลียวคูนมูกี้หาไม  
แล้วปราศรัยเกี่ยวพานหวานลอม

๗ ๔ คำ ๗

ชาตรี  
๑ สาวเอยสาวสวรรค์  
งามสิ้นทุกสิ่งพรั่งพร้อม

น้อยหรือนั้นนางชมนางดมหอม  
คุลละมอมหมค้อย่างเหมือนนางฟ้า

นี่กุศลหนหลัง เราทั้งสอง  
 เก็บดอกไม้ไหว้พระด้วยกันมา  
 แคว้นพบผอมผมเจ้าลอยน้ำ  
 ใตเสนาข้าเฝ้าเที่ยวป่าวร้อง  
 ที่นี้เสรีจสมอารมณ์นิก  
 ถึงจะได้นางฟ้าสุราลัย  
 เชิญผินพักตรามาพาที  
 จะครวญคร่ำรำร้องไม่ต้องการ

เคยเป็นคูครองเสนาหา  
 วาสนาทำไว้จึงได้นอง  
 พี่ครวญคร่ำไศกาหาเจ้าของ  
 ได้ช้วนองเพราะยายคอยคลายใจ  
 คังเอาน้ำอำฤคมารคให้  
 ไม่ก็ใจเหมือนเจ้าเขาวมาลัย  
 เสียแรงพี่ว่าวอนด้วยอ่อนหวาน  
 จงพุกจาวาขานกัน โดยก็

๖ ๑๐ คำ ๖

ร้าย  
 ๐ เมื่อนั้น  
 พังท้าวเจ้าพาราพาที  
 ถอยองค์ออกไปเสียให้ห่าง  
 นี้แน่ขอเฝ้าเจ้ากรุงไกร  
 จะตายวันตายพรุ่งก็ไม่รู้  
 จนพันทักดมหงอกเหมือนดอกเลา  
 คบกันกับอ้เฝ้าเจ้าเล่ห์  
 ลอบฆ่าสามีกูมวยมิด  
 ออย่าพักว่าวอนให้อ่อนใจ  
 วาพลางนางทรงไศกา

โหมจันทสุคามารศรี  
 เหว่กัลุ่มกัลดชัใจ  
 แลวนางคองว่าไม่ปราศรัย  
 ชางไม่คิดถึงตัวมัวเมา  
 ยังจะเที่ยวเกี่ยวชู้ยู่อีกเล่า  
 ลูกเขาเมียเขาก็ไม่คิด  
 ทำการเกเรทุจริต  
 มีหน้าซ้ำปลิดเอาเมียมา  
 กูไม่มุ่งมากปรารถนา  
 กัลยาไศกศัลย์รันทศ\*

\*เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๐๕-๘.

นอกจากเพลงละครที่กล่าวมาแล้ว ยังมีเพลงละครอีกเพลงหนึ่ง คือ เพลงสามเส้า เพลงนี้มีท่วงทำนองคล้ายเพลงร้าย แต่ท่วงทำนองซำกว่า เพราะมีเอื้อนเข้าไปประกอบด้วย และมักใช้ในการบรรยายความหรือ กิริยาอาการของตัวละครที่ดำเนินไปอย่างซำ ๆ<sup>๑</sup> ดังการใช้เพลงสามเส้า บรรยายความในพระราชนิพนธ์บทละครนอกเรื่องไกรทอง ตอนไกรทองเข้าไปหานางวิมาลาเพื่อชวนไปอยู่เมืองพิจิตร<sup>๒</sup> และพระราชนิพนธ์บทละครนอกเรื่องมณีพิชัย ตอนพระมณีพิชัยชวนให้เจ้าพราหมณ์แปลงค้างอยู่ในวังก่อนออกเดินทางไปเป็นทาสเจ้าพราหมณ์<sup>๓</sup>

พระราชนิพนธ์บทละครนอกเรื่องควาวี ก็ใช้เพลงสามเส้าบรรยาย ความตอนหลวิชัยแปลงเป็นฤๅษีและนั่งคอยท่าอยู่ที่ศาลา ดังความว่า

---

<sup>๑</sup> สัมภาษณ์ พนิกา สิริวิวรรณ, ผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการ กองการ สังกัด กรมวิชาการ, ๓ กรกฎาคม ๒๕๒๓.

<sup>๒</sup> พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, บทละครนอกกรวม ๒ เรื่อง, หน้า ๓๔๕.

<sup>๓</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๕๖.



สามเส้า  
 ๐ เมื่อนั้น  
 นิ่งอยู่ในศาลาริมชานี  
 เห็นเขาป่าวิ่งมาตามถนน  
 เงยหนึ่งพียงนึ่งมัชยัสถ์

พระหลวิชัยฤๅ  
 ชักประจำทำที่เครงครัก  
 ประหลาดคอบุณคนแอกัก  
 มิได้ครัสว่าชานประการโต\*

อ้างกล่าวได้ว่าเพลงที่ใช้บรรเลงประกอบการแสดงมี ๒ ประเภทใหญ่ ๆ  
 คือ เพลงหน้าพาทย์และเพลงละคร เพลงหน้าพาทย์มี ๔ ประเภท คือ เพลงหน้า  
 พาทย์ประกอบกิริยาไปมา เพลงหน้าพาทย์ประกอบการกระทำที่รับเรื่องและสำคัญ  
 เพลงหน้าพาทย์ประกอบการยกพล เพลงหน้าพาทย์ประกอบการแสดงอิทธิฤทธิ์  
 เพลงหน้าพาทย์ประกอบการประหาร เพลงหน้าพาทย์ประกอบการความโศกเศร้า  
 เพลงหน้าพาทย์ประกอบการกินการดื่ม เพลงหน้าพาทย์ประกอบการนอน และเพลง  
 ละครมี ๒ ประเภท คือ เพลงละครประกอบการแสดงความรักและการเกี่ยวพาราสี  
 เพลงละครประกอบการแสดงความโศกเศร้า เพลงละครประกอบการเสนอตัวละคร  
 เพลงละครประกอบการแต่งตัว เพลงละครประกอบการพิชิต และเพลงละครประกอบ  
 การดำเนินเรื่องให้รวดเร็ว การใช้เพลงต่าง ๆ เหล่านี้ แสดงให้เห็นว่าพระบาท  
 สมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงพระปรีชาสามารถเลือกสรรเพลงบรรเลงประกอบ  
 เนื้อเรื่องได้เหมาะสมกับตัวละคร และเหตุการณ์ในเรื่อง เช่น ทรงใช้เพลงเชิด  
 เป็นเพลงหน้าพาทย์ประกอบกิริยาไปมาอย่างวิบวอน หรือการรบ เพลงโศกประกอบ

\*เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๓๒.

ความโศกเศร้า เพลงนี้ประกอบกันไปมาที่สนุกสนาน และยังทรงใช้เพลงเห  
 เรือประกอบเนื้อเรื่องตอนยายเฒ่าที่ศึประสาทลงเรือไปรับนางจันทสุคา เป็นต้น  
 ส่วนเพลงละครก็ทรงใช้เพลงช้า เพลงช้าปี ประกอบการรำเพื่อเสนอตัวละคร  
 เพลงโอบี เพลงโอลาว ประกอบอารมณ์โศกเศร้า และเพลงชมโฉม ชมตลาค  
 ประกอบการเกี่ยวพาราตี เป็นที่น่าสังเกตว่า การที่พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศ  
 หล้านภาลัยทรงเลือกสรรการใช้เพลงประกอบแต่ละเพลงแม่จะเป็นเพลงแสดง  
 กิริยา หรืออารมณ์อย่างเดียวกัน ก็ทรงเลือกสรรเพลงหลาย ๆ เพลงเปลี่ยนสลับ  
 กันไปโดยมีพระราชประสงค์ที่จะมิให้ผู้ชมเกิดความเบื่อหน่าย ค่องทั้งเพลงทวง  
 ทำนองเดียวกันซ้ำกันหลายครั้ง เช่น เพลงละครประกอบการแสดงความรักและ  
 การเกี่ยวพาราตี ก็ทรงใช้เพลงชมโฉม เพลงชาตรี และเพลงโอลอม เพลง  
 ประกอบการแสดงความโศกเศราก็ทรงใช้เพลงโอบี เพลงโอบี เพลงโอบี  
 และเพลงโอลาว ทั้งนี้ย่อมแสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงเป็นพระอัจฉริยวิ  
 ชาติที่มีพร  
 วิชาสามารถเลือกสรรเพลงประกอบการแสดงละครนอกให้มีความสัมพันธ์กับ  
 เนื้อเรื่อง และท่าร่าของตัวละครได้อย่างเหมาะสม จนในปัจจุบันนี้กรมศิลปากร  
 ได้ยึดถือเพลงที่พระองค์ทรงเลือกใช้เป็นแบบอย่างของเพลงบรรเลงประกอบ  
 การแสดงละครนอก\*

---

\*สัมภาษณ์พินิตา สิทธิวรรณ, ผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการ กองการสังค  
 กรมวิชาการ, ๓ กรกฎาคม ๒๕๒๓.